CİLT/VOLUME 36 SAYI/NUMBER 2 ISSN: 1304-2998 EISSN: 2148-9169

SOSYOLOJİ DERGİSİ

Turkish Journal of Sociology

SOSYOLOJİ DERGİSİ

Turkish Journal of Sociology

Sosyoloji Dergisi = Turkish Journal of Sociology : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi : Istanbul University Faculty of Letters--İstanbul : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1941-

c.: resim, şekil, grafik, tablo; 24 cm.

Yılda iki sayı.

ISSN 1304-2998

e-ISSN 2148-9165

Elektronik ortamda da yayınlanmaktadır:

http://dergipark.gov.tr/iusosyoloji

1. SOSYOLOJİ – SÜRELİ YAYINLAR.

Baskı-Cilt
Kültür Sanat Basımevi
www.kulturbasim.com
Sertifika No: 22032

SOSYOLOJİ DERGİSİ/TURKISH JOURNAL OF SOCIOLOGY
Cilt/Volume 36 • Sayı/Number 2 • Aralık/December 2016
ISSN 1304-2998 • **eISSN** 2148-9169 • **doi** 10.16917/iusosyoloji

Sosyoloji Dergisi uluslararası ve hakemli bir dergidir. Yayımlanan makalelerin sorumluluğu yazarına/yazarlarına aittir.
Turkish Journal of Sociology is the official peer-reviewed, international journal of the Istanbul University Department of Sociology. Authors bear responsibility for the content of their published articles.

Baş Editör/Editor-in-Chief
İsmail Coşkun (İstanbul Üniversitesi)

Sayı Editörü/Guest Editor
Murat Şentürk (İstanbul Üniversitesi)
J. Scott Brown (Miami University)

Yardımcı Editör/Assistant Editor
M. Fatih Karakaya (İstanbul Üniversitesi)

Çeviri Editörleri/English Language Editors
ENAGO
Kevin A. Collins

Yayın Kurulu/International Editorial Board*
Ayşen Şatıroğlu (İstanbul Üniversitesi, Türkiye)
Craig Browne (Syney University, Australia)
David R. Segal (Maryland University [Emeritus], USA)
Douglas Kellner (University of California, USA)
Enes Kabakcı (İstanbul Üniversitesi, Türkiye)
Glenn Muschert (Miami University, USA)
İsmail Coşkun (İstanbul Üniversitesi, Türkiye)
J. Scott Brown (Miami University, USA)
Jeffrey C. Alexander (Yale University, USA)
Michael Illner (Academy of Sciences, Czech Republic)
Orhan Gürbüz (İstanbul Üniversitesi, Türkiye)
Oya Okan (İstanbul Üniversitesi, Türkiye)
Philip Smith (Yale University, USA)
Ryan Kelty (Washington College, USA)
Sujatha Fernandes (City University of New York, USA)
Timothy Shortell (City University of New York, USA)
William Peter Baehl (Lingnan University, Hong Kong)
Yücel Bulut (İstanbul Üniversitesi, Türkiye)

***Ada göre alfabetik sırada** In alphabetical order by name

Hakem Kurulu/Board of Reviewing Editors*

Abdullah Koçak **(Selçuk Üniversitesi)**, Abdurrahman Aliy **(İstanbul Üniversitesi)**, Ahmet Cevat Acar **(Türkiye Bilimler Akademisi)**, Ahmet Çiğdem **(Gazi Üniversitesi)**, Ahmet Kanlıdere **(Marmara Üniversitesi)**, Ahmet Ulvi Türkbağ **(Galatasaray Üniversitesi)**, Ali Rıza Abay **(Yalova Üniversitesi)**, Andrew Davison **(Vassar College USA)**, Aslıhan Nişancı **(29 Mayıs Üniversitesi)**, Asuman Türkün **(Yıldız Teknik Üniversitesi)**, Ayça Kurtoğlu **(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)**, Aydın Gülan **(İstanbul Üniversitesi)**, Aylin Görgün Baran **(Hacettepe Üniversitesi)**, Aynur İlyasoğlu **(Marmara Üniversitesi)**, Ayşe Azman **(Mersin Üniversitesi)**, Ayşe Durakbaşa **(Marmara Üniversitesi)**, Ayşegül Yıldırım Kaptanoğlu **(Trakya Üniversitesi)**, Banu Akadlı Ergöçmen **(Hacettepe Üniversitesi)**, Besim Fatih Dellaloğlu **(Sakarya Üniversitesi)**, Betül Duman **(Yıldız Teknik Üniversitesi)**, Beylü Dikeçligil **(Erciyes Üniversitesi)**, Bülent Şen **(Kırklareli Üniversitesi)**, Carlton Ford **(University of Cincinnati, USA)**, Cem Özatalay **(Galatasaray Üniversitesi)**, Cemil Aydın **(The University of North Carolina at Chapel Hill, USA)**, Çiğdem Dürüşken **(İstanbul Üniversitesi)**, Daniel Blocq **(University of Wisconsin, USA)**, Daniel Burland **(St. Mary's College, USA)**, David R. Segal **(University of Maryland [Emeritus], USA)**, Didem Danış **(Galatasaray Üniversitesi)**, Elise Massicard **(Centre d'Etudes et de Recherches Internationales [IFEA], France)**, Enes Kabakcı **(İstanbul Üniversitesi)**, Erdal Aksoy **(Gazi Üniversitesi)**, Erin Anderson **(Washington College, USA)**, Faruk Bilici **(Institut National des Langues et Civilisations Orientales [INALCO], France)**, Faruk Birtek **(Boğaziçi Üniversitesi)**, Fatma Güliz Erginsoy **(Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi [Emekli])**, Feridun Yılmaz **(Uludağ Üniversitesi)**, Feza Günergun **(İstanbul Üniversitesi)**, Fikret Gezgin **(Beykent Üniversitesi)**, Füsun Üstel **(Galatasaray Üniversitesi)**, Gediz Akdeniz **(İstanbul Üniversitesi)**, Gül Özhan **(İstanbul Üniversitesi)**, Harun Ceylan **(Yalova Üniversitesi)**, Heinz-Dieter Meyer **(University at Albany – SUNY, USA)**, Hüseyin Sarıoğlu **(Trakya Üniversitesi)**, İhsan Kerem Karaboğa **(İstanbul Üniversitesi)**, İsmail Tufan **(Akdeniz Üniversitesi)**, İsmet Akova **(İstanbul Üniversitesi)**, James Griffith **(University of Utah, USA)**, Korkut Tuna **(İstanbul Ticaret Üniversitesi)**, Köksal Alver **(Selçuk Üniversitesi)**, Kurtuluş Kayalı **(Ankara Üniversitesi)**, Levent Bayraktar **(Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)**, Mahmut Atay **(Selçuk Üniversitesi)**, Mahmut Karakuş **(İstanbul Üniversitesi)**, Medar Atıcı **(Galatasaray Üniversitesi [Emekli])**, Mehmet Ali Beyhan **(İstanbul Üniversitesi)**, Mehmet Akif Karan **(İstanbul Üniversitesi)**, Mehmet Emin Köktaş **(İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi)**, Mehmet Karakaş **(Afyon Kocatepe Üniversitesi)**, Meredith Thanner **(Battelle Memorial Institute, USA)**, Morten Braender **(Aarhus University, Denmark)**, Morten Ender **(United States Military Academy, USA)**, Mustafa Aykaç **(Kırklareli Üniversitesi)**, Mustafa Kaçar **(Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi)**, Nedim Karakayalı **(Bilkent Üniversitesi)**, Neophytos Loizides **(University of Kent, United Kingdom)**, Nevin Güngör Ergan **(Hacettepe Üniversitesi)**, Nil Tekin **(İstanbul Üniversitesi)**, Nilgün Çelebi **(Muğla Üniversitesi [Emekli])**, Niyazi Öktem **(Doğuş Üniversitesi)**, Nuri Sağlam **(İstanbul Üniversitesi)**, Oya Okan **(İstanbul Üniversitesi)**, Oya Paker **(Ege Üniversitesi)**, Ömay Çokluk **(Ankara Üniversitesi)**, Özgür Adadağ **(Galatasaray Üniversitesi)**, Pınar Ünsal **(İstanbul Üniversitesi)**, Rahmi Deniz Özbay **(Marmara Üniversitesi)**, Resa Aydın **(İstanbul Üniversitesi)**, Robert Young **(New York University, USA)**, Sait Özervarlı **(Yıldız Teknik Üniversitesi)**, Sema Erder **(Marmara Üniversitesi [Emekli])**, Sevim Cesur **(İstanbul Üniversitesi)**, Sibel Arkonaç **(İstanbul Üniversitesi [Emekli])**, Sibel Kalaycıoğlu **(Ortadoğu Teknik Üniversitesi)**, Sutay Yavuz **(Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü [TODAİE])**, Süheyla Balcı Akova **(İstanbul Üniversitesi)**, Syed Farid Alatas **(National University of Singapore, Singapore)**, Şükrü Sim **(İstanbul Üniversitesi)**, Tayfun Amman **(Sakarya Üniversitesi)**, Teoman Duralı **(Kırklareli Üniversitesi [Emekli])**, Tevfika İkiz-Tunaboylu **(İstanbul Üniversitesi)**, Ümit İzmen **(Özyeğin Üniversitesi)**, Velittin Kalınkara **(Pamukkale Üniversitesi)**, Veysel Bozkurt **(İstanbul Üniversitesi)**, Yaşar Bülbül **(İstanbul Üniversitesi)**, Yavuz Pekman **(İstanbul Üniversitesi)**, Yusuf Adıgüzel **(İstanbul Üniversitesi)**, Yücel Bulut **(İstanbul Üniversitesi)**, Yves Déloye **(Sciences Po Bordeaux et à l'université Paris I Panthéon-Sorbonne, France)**, Zeynep T. Ertuğ **(İstanbul Üniversitesi)**

***Ada göre alfabetik sırada** In alphabetical order by name

Tasarım ve Uygulama/Graphic Design
Ahmet Karataş

Tashih/Proofreading
Mehmet H. Ramazanoğlu

Baskı Öncesi Hazırlık/Prepress
EDAM (Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları Merkezi)
Web: www.edam.com.tr **Elektronik posta:** edam@edam.com.tr

Yayın Türü/Type of Publication
Yerel Süreli Yayın

Yayın Dili/Languages of Publication
Türkçe ve İngilizce/Turkish and English

Yayın Periyodu/Publishing Period
Altı ayda bir Haziran ve Aralık aylarında yayımlanır/Biannual (June & December)

Baskı ve Cilt/Press
Kültür Sanat Basımevi Rekl. ve Org. San.Tic. Ltd. Şti.
Adres: Mehmet Akif Cad. Turunçlu Sokak Mesa Plaza No: 25/4
Güngören - Merter İSTANBUL
web: http://www.kulturbasim.com • **e-Posta:** info@kulturbasim.com

İletişim/Correspondence
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü
Ordu Cad. No: 196 34459 Beyazıt İstanbul
Telefon: +90 (212) 455-5700/15998
Web: http://tjs.istanbul.edu.tr/
Elektronik posta: sosyolojidergi@istanbul.edu.tr

Sosyoloji Dergisi; ProQuest CSA Sociological Abstract, EBSCO SocINDEX (with Full Text) ve Index Copernicus tarafından taranmakta ve indekslenmektedir.

İçindekiler/Table of Contents

Editörden/Editorial 349

Yaşlılıkta Ayrım: Çağdaş Türkiye'de Yerel Yönetimleri Bekleyen Zorluklar 351
Distinction in Old Age: Challenges Awaiting Local Authorities in Contemporary Turkey ... 367
Özgür Arun, Çağrı Elmas

Çalışma Yaşamında Yaşlı Ayrımcılığı mı Yaş Ayrımcılığı mı? 373
Ageism or Discrimination against Older Adults in Work Life 385
Seda Topgül

Yaşlanmadan Yaşamak: Farklı Gelir Düzeyindeki Kadınların Anti-Aging Davranışları Üzerine Bir Araştırma 393
Anti-Aging Practices of Women with Different Economic Statuses 405
Nilüfer Korkmaz Yaylagül, Suzan Yazıcı, Gülgün Gündüz, Cem Oktay Güzeller

Türkiye'de Yerinde Yaşlanma ve Mekân Gerontolojisinin Temel Parametreleri. 411
Aging in Place and the Basic Parameters of Geographical Gerontology in Turkey 425
Şerif Esendemir

Hollanda'daki Göçmen Türklerin Aktif Yaşlanma Tecrübeleri 431
Active Aging Experiences of Turkish Immigrants in Netherlands 455
Ferhan Saniye Palaz, Yusuf Adıgüzel

Examining the Relationship among Religious Coping, Burdens, and Life Satisfaction of Those Who Care for the Homebound Elderly 465
Evden Çıkamayan Yaşlılara Bakım Verenlerde Dini Başa Çıkma, Bakım Veren Yükü ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
Sümeyye Balcı, Nezihe Atılgan, Büşra Bulut

Televizyon Dizilerinde Yaşlılığın Temsili 477
The Representation of Aging in Television Series 502
Özgür Kılınç, Ferruh Uztuğ

Aileye İlişkin Araştırmalarda Yaşlılık Algısının Değişimi 507
The Changing Perception of Old Age in Family Research 520
Ikuko Murakami

Yaşlılık ve Yaşlanmaya İlişkin Tutum Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması 527
An Attitude Scale toward Aging and Elderliness: A Validity and Reliability Study 545
Mustafa Otrar

An Intellectual Stuck Between Theory and Social Practice: Gökalp and Culture-Civilization Theory 551
Sosyal ve Siyasal Arasına Sıkışmış Bir Düşünür: Ziya Gökalp ve Hars-Medeniyet Kuramı
Yücel Bulut

Politik Süreç Teorisi Çerçevesinde Tozkoparan'da Kentsel Dönüşüm Projesine Karşı Kolektif Bir Eylemin Olabilirliği 575
The Possibility of Collective Action in Tozkoparan against Urban Regeneration Project from the Perspective of Political Process Theory 607
Betül Duman, İsmail Coşkun

Yazarlara Notlar 617
Notes for Contributors 619

SOSYOLOJİ DERGİSİ

Başvuru: 15 Mayıs 2016
Revizyon gönderimi: 26 Kasım 2016
Kabul: 16 Aralık 2016
OnlineFirst: 30 Aralık 2016

Copyright © 2016 • **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü**

tjs.istanbul.edu.tr
DOI 10.16917/iusosyoloji.284544 • Aralık 2016 • 36(2) • 411–429

Araştırma Makalesi

Türkiye'de Yerinde Yaşlanma ve Mekân Gerontolojisinin Temel Parametreleri

Şerif Esendemir[1]
Yıldız Teknik Üniversitesi

Öz

Dünyadaki bütün ülkelerin nüfusu her geçen biraz daha yaşlanmaktadır. Türkiye de günümüzde genç bir nüfusa sahip olmasına rağmen doğum-ölüm oranlarının düşmesi ve ortalama yaşam süresinin artması sonucu yaşlı nüfusu en hızlı artan ülkelerden biridir. Yaşlı nüfusun büyümesiyle birlikte yaşlıların sorunları da daha görünür hâle gelmektedir. Özellikle yaşadıkları mekânların yaşlıların taleplerine tam anlamıyla cevap vermediği ve onların sağlık durumları göz önünde bulundurularak düzenlenip düzenlenmediği son zamanlarda önemli bir tartışma konusu olmaya başlamıştır. Dolayısıyla mekân gerontolojisi de bu tartışmalar neticesinde yaşlıların yaşadıkları yerlerle ilişkisini irdeleyen gerontolojinin bir alt disiplini olarak doğmuştur. Bu yazıda yaşlıların mekânla ilişkilerini incelemek için Rowles'ın içerdenlik (insideness) teorisinin otobiyografik, fiziki ve sosyal bileşenlerinin/parametrelerinin Türkiye'deki bazı yansımaları üzerinde durulmuştur. İstanbul'da otuz huzurevi yöneticisiyle nitel bir çalışma çerçevesinde derinlemesine mülakatlar yapılarak otobiyografik parametrede yaşlıların kaldıkları huzurevlerine dair algıları, fiziki parametrede bunların alternatifleri olarak sunulan "yerinde yaşlanma" ve terapötik mekânların yeri ve sosyal parametrede emekli cemiyetler ağı incelenmiştir. Böylece huzurevlerinde "mekânın mahkûmları" olarak görülen yaşlıların bulundukları mekânların yeniden tasarlanmasında ve kendileri için bunlara alternatif yaşam biçimlerinin geliştirilmesinde söz sahibi olup olmadıkları daha net bir şekilde görülmüştür.

Anahtar Kelimeler

Mekân gerontolojisi • Yaşlılık • Huzurevi • Sosyal politikalar • Göç

1 Şerif Esendemir (Yrd. Doç. Dr.), Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Davutpaşa Kampüsü Esenler 34220 İstanbul. Eposta: serif@yildiz.edu.tr

Atıf: Esendemir, Ş. (2016). Türkiye'de yerinde yaşlanma ve mekân gerontolojisinin temel parametreleri. *Sosyoloji Dergisi*, *36*, 411–429.

Dünya nüfusu gün geçtikçe yaşlanmaktadır. Doğum-ölüm oranlarının düşmesi ve ortalama yaşam süresinin artması bunun en bariz göstergeleridir. Yaşlı nüfus oranı ise ülkeden ülkeye ve hatta bölgeden bölgeye değişmektedir. Gelişmiş ülkeler nispeten daha fazla 65 yaş ve üzeri bir nüfusa sahiptir, ancak yaşlı nüfusun en hızlı arttığı ülkeler gelişmekte olan ülkelerdir (Kinsella & Victoria, 2001). Türkiye de genç bir nüfusa sahip olmasına rağmen sosyodemografik bir dönüşüm geçirerek yaşlı nüfusu giderek artan ülkeler arasında yer almaktadır. Dolayısıyla son zamanlarda dünyada olduğu gibi burada da yaşlıların sorunlarına dair farklı arayışlarda bir artış gözlenmektedir. Bu arayışlardan birisi hiç şüphesiz ki yaşlıların mekânla ilişkisini irdeleyen mekân gerontolojisidir.

Mekân gerontolojisi bir nevi "mekânın mahkûmları" olarak görülen yaşlıların bazı teorisyenler tarafından "tam gözetim kurumları" kategorisinde değerlendirilen huzurevinde kalış mecburiyetlerini, "yerinde yaşlanma" gibi bunun alternatiflerini ve emekli yaşlı cemiyet ağları oluşturma arayışlarını incelemektedir. Bu nedenle bu çalışmada mekân gerontolojisinin bu üç parametresi üzerinde durularak huzurevi yöneticilerinin gözünden yaşlıların mekânla ilişkisi ve ona referansla nasıl bir aidiyet oluşturduklarının incelenmesi amaçlanmaktadır.

Bu çalışmada yaşlıların mekânla ilişkilerinin huzurevleri yöneticilerinin gözünden nasıl görüldüğü araştırma sorusu bağlamında şu açılardan önemlidir: (*i*) Huzurevi yöneticilerinin yaşlıların yaşadıkları ve yaşamaları gereken yerler hakkındaki algıları hakkında bir fikir vermesi, (*ii*) yaşlıların mekânla ilişkisi hakkında geliştirilen mevcut sosyal politikaların değerlendirilmesine yardımcı olması ve (*iii*) huzurevi sahiplerine ve huzurevi alternatiflerini geliştirmek isteyenlere bir fikir teatisinde bulunma imkânı sağlaması.

Bu çalışmada mekânın yaşlıların tercihlerini etkileyen bir değişken olduğu varsayımıyla hareket edilecektir. Dolayısıyla yaşlıların tercihleri ile mekânın otobiyografik, fiziksel ve sosyal parametreleri arasında doğrusal bir ilişki öngörülmektedir.

Bu araştırma mekân gerontolojisinin temel parametrelerinin ve yaşlıların mekânla ilişkilerinin huzurevleri yöneticileri gözünden okunmasıyla sınırlandırılmıştır. Oysa yaşlıların gözünden de bir değerlendirilmenin yapılmasının çalışmayı daha güçlü kılacağına inanılmaktadır. Bu nedenle, huzurevi yöneticilerinin görüşlerine yer verilmiştir. Çünkü özellikle huzurevlerinde kalan yaşlıların mekân algısını konu alan otobiyografik parametre çerçevesinde derinlemesine başka bir çalışma yürütüldüğü için yine de böyle bir girizgâh yapmanın büyük bir fayda sağlayacağı düşünülmüştür.

Yaşlılık ve Çevre: Yaş(lı) Dostu Mekânlar

Yaşlanma evrensel olmasına rağmen biçimi itibariyle homojen bir olgu değildir. Dolayısıyla yaşlanmanın beraberinde getirmiş olduğu küresel sorunlara eğilmekle birlikte bunların yerel çözümlerine de odaklanmak ve zeminlerini ortadan kaldırmak gerekmektedir. Bundan dolayı yaşanılan ortama/çevreye uyum sağlamak ve değişimlere ayak uydurmak için "başarılı yaşlanma" modeli geliştirilmiştir (Bowling & Dieppe, 2005).

Başarılı yaşlanma için yaş(lı) dostu mekânlar oluşturulmalıdır. Çünkü yaş(lı) dostu mekânlar, yaşlıların kapasitelerinin farkında olarak onların ihtiyaçlarına ve hayallerine göre yerleşim yerlerinde değişiklikler yapmak, sosyal politikalar geliştirmek ve hizmet ağları oluşturmak anlamına gelmektedir.

Yaş(lı) dostu mekân olgusunun ortaya çıkmasının nedeni dünya nüfusu içerisinde yaşlı yüzdesinin giderek artması ve mekânın hâlâ gittikçe artan bu kitlenin taleplerine göre tam anlamıyla düzenlenmemesidir. Oysa doğru bir mekân tasarlanması sadece yaşlı toplum için değil, başta çocuklar ve engelliler olmak üzere tüm dünya sakinlerinin yararınadır. Dünya sakinlerinin ortak faydası için mekânda birtakım düzenlemelerin yapılması ve tedbirlerin alınması yaşam için hayati bir öneme sahiptir. Burada görev büyük oranda merkezî ve yerel yönetimlere düşmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine bakıldığında bütün dünyada olduğu gibi Türkiye nüfusunun da hızlı bir şekilde yaşlandığı gözlenmektedir. Daha önce büyük oranda kırda toplanan yaşlı nüfus, 1980 yılından itibaren gerçekleşen göçler nedeniyle kentte de artmaktadır. Örneğin, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE) tarafından yapılan 2008 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması'nın sonuçlarına göre, Türkiye nüfusunu 100 birim olarak alırsak bunun 70 birimi kentte, geriye kalan 30 birimi ise kırsaldadır. Buna göre kentteki yaşlı nüfusun yüzdesini şöyle hesaplarsak 70x5.6 (Kentte 65+ üzeri nüfus oranı) / 100 = 3.92'dir. Kırsaldaki yaşlı nüfus ise 30x10.3 (Kırsalda 65+ üzeri nüfusun oranı) / 100 = 3.09'dur (HÜNEE, 2009). Dolayısıyla 2008'de yaşlı nüfus oranı %7,01 olmuştur. Bugün ise %8,2 olan Türkiye'nin yaşlı nüfus oranı çok yakın bir gelecekte %10'u geçecektir (TÜİK, 2014). Bu nedenle hem kırsalda hem de kentte yaşayan yaşlı nüfusun hayatını kolaylaştırmak ve onların toplum yaşamına sağlıklı ve aktif bir şekilde katılımını sağlamak için tüm yerleşim birimlerini yaş(lı) dostu mekânlar hâline dönüştürmek hayati bir önem taşımaktadır. Yerleşim alanlarının yaşlı nüfus için her anlamda güvenli, sağlıklı, katılımı özendiren ve yaşanılır yerler olması bu anlamda büyük bir önem arz etmektedir.

Neden Mekân Gerontolojisi?

Mekân gerontolojisi yaşlıların fiziksel/sosyal dünyadaki yerleşim tarzları, burada kazandıkları hayat tecrübeleri ve müzakere biçimleri üzerinde durmaktadır (Andrews, Evans & Wiles, 2013). İnterdisipliner bir alandır. Yaşlılığın mekân üzerindeki ve mekânın yaşlılar üzerindeki etkisini incelemektedir (Gardner, 2008). Mekân gerontolojisi gerontologlara, toplum planlamacılarına, hizmet sağlayıcılarına, yerel ve ulusal sosyal politika yapıcılarına yaşlıların ihtiyaçlarına ve geleceklerine dair daha rahat cevap verebilme imkânı sağlamaktadır.

1970'lerde çevrenin/mekânın yaşlılık üzerinde bir etkisinin olabileceği araştırılmaya başlanmıştır. Öncellikle mekân gerontologları sosyal coğrafya modelini takip ederek yaşlıların yerleşim biçimlerini anlamaya çalışmışlardır. Gerontolojik araştırmaların artmasıyla birlikte iyice anlaşılmıştır ki yaşlılar yerleştikleri mekânı kendi yaşlılık süreçlerine göre seçmektedirler. Dahası karşılaştıkları sosyal sorunların, adaletsizliklerin ve eşitsizliklerin bile yaşadıkları yer ve çevreyle irtibatlı olduğu görülmüştür. Bu nedenle yaşlıların yaşadıkları mekânın düzenlenmesinin yaşlılıktan kaynaklanan çoğu sorunu giderebileceğine inanılmıştır (Golant, Rowles & Meyer, 1989; Sylvestre, 1999).

Genel itibarıyla mekân gerontologları yaşlılığın coğrafi/çevre bağlamı ile yaşlıların buralarda edindikleri tecrübelerinin ve ihtiyaçlarının nasıl şekillendiği üzerinde durmaktadırlar. Onlar için "mekân" evrensel ve soyut bir kavram olarak coğrafyayı/yeri ifade etmektedir. Oysa mekân bir "mana"yı ve "hissiyatı" da ihtiva etmektedir (Tuan, 1977). Dolayısıyla mekân gerontologları mekânı sabit/statik bir yer olarak değil, bir süreç olarak görmektedirler.

Tablo 1
Mekân Gerontologlarının Mekân Kavramsallaştırması

Süreç halinde değişebilen olgu
Süregelen müzakereye ve bağlılığa dayalı zemin
Farklı tecrübelerin ve değerlendirmelerin yarıştığı veya çatıştığı yer
Güç ilişkilerinin temsil edildiği ve şekillendiği alan
Farklı ölçeklerde ve zamanlarda başka yerlerle irtibatlı olunan düzlem
Aynı anda materyal/fiziksel, sembolik ve sosyal olan

Kaynak: Wiles (2005).

Tablo 1'e Deleuzyen bir açıdan bakılacak olursa mekân bir oluş hâlinde bedenleşse bile mekânın sabit değil, değişken olduğu söylenebilir (Deleuze, 1988). Çünkü son zamanlarda teletıp ve internet gibi yüksek teknolojilerle birlikte sosyal ve fiziksel engel olarak "mesafenin sonu"nun geldiği iddia edilmektedir. Bunun yerine de sosyal/sanal mekânların geçtiği belirtilmektedir (Wiles, 2005). Özellikle tele-bakım teknolojileri farklı mekânlarda yaşlanabilmeyi mümkün hâle getirmiştir (Schwanen, Hardill & Lucas, 2012).

Tablo 1'de görüldüğü üzere Wiles (2005) mekânın gerontolojik boyutunu altı madde hâlinde açıklamaktadır. (*i*) Mekân bir "süreçtir" yani bir "oluş"tur. Yaşlının ailesi ve bakıcısı arasındaki ilişkilere göre mekânın düzenlenmesi ve değişmesi bunu göstermektedir. (*ii*) Mekân "süregelen bir müzakere"ye dayalıdır. Özellikle insanların bir mekâna girerken veya çıkarken onda birtakım değişiklikler talep etmeleri bunun bariz bir göstergesidir. (*iii*) Farklı grupların bakımın yapıldığı yeri ele geçirme hamleleri nedeniyle mekân aynı zamanda bir çatışma alanıdır. (*iv*) Profesyonel sağlık çalışanları arasındaki hiyerarşik yapı, evde bakımı üstlenme noktasında cinsiyet ayrımı mekân ile güç ilişkilerini de göstermektedir. (*v*) Mekân, bireye/yaşlıya karşılıklı ilişkiler düzeneği kurma olanağı sağlamaktadır. Mesela yaşlı bakımının yapıldığı ev veya kurum ile içinde bulunduğu mahallenin bir ilişkisi vardır. Mahallenin de şehrin bütünüyle irtibatı vesair. (*vi*) Mekân aynı zamanda fiziksel, sosyal ve semboliktir. Huzurevinin bir sosyal alan olarak tasarlanması ve bunun anlam itibariyle toplumun geneline hitap etmesi bunun güzel bir izahıdır.

Mekânın bütün tanımlarının birbiriyle örtüştüğü ve sadece fiziksel değil, aynı zamanda sosyal bir alan olduğu görülmektedir. Çünkü mekân, sosyal ve sembolik bir anlama da sahiptir. Kısacası her insanın ev olsun veya kurum olsun her mekânda farklı bir tecrübesi vardır. Her ne kadar ev veya kurum fiziksel olarak somut şeyler olsalar da onlar yaşlı için derin bir anlam ihtiva etmektedirler. Mesela çoğu yaşlı için ev bağımsız olmanın bir sembolü iken, kurumlar sembolik olarak bir otonomi ve bağımsızlık kaybı olarak görülmektedirler.

Mekân sadece fiziksel olarak değil, anlamları itibariyle de sürekli bir değişime tabi olmaktadır. Örneğin yaşlı bakımı için en uygun/ideal yerin ne olacağı konusu, sağlık felsefesine/tedavi şekillerine göre ve sosyal dönüşüme dayalı olarak zamanla değişebilmektedir. Geçmişte yaşlılar için en uygun yerin ev olduğuna dair bir kanaat geliştirilmiş, ancak kurumsal bakımın gelişmesiyle birlikte huzurevlerinin kendi kendine yetmeyen yaşlılar için en ideal mekânlar olduğu görülmüştür. Bununla birlikte günümüzde yaşlılara yönelik geliştirilen yeni teknolojiler ve maddi teşvikler "yerinde yaşlanma" fikrini beraberinde getirmiştir. Bu da bakımın, kısmi olarak, yeniden farklı bir formatta eve taşındığını göstermektedir (Wiles, 2005).

Mekân Gerontolojisinin Farklı Parametreleri

Mekân sadece hayatın üzerinde sürdürüldüğü basit bir yer değil, tersine sosyal ilişkilerin ve her kimlik gibi yaşlı kimliğinin de kurulduğu bir alandır (Gardner, 2008). Rowles yaşlıların mekânla ilişkilerini ve buraya dair tecrübelerini anlatmak için *içerdenlik* (insideness) teorisini geliştirmiştir (Rowles, 1978). Bunun üç farklı bileşeni/parametresi üzerinde durmaktadır: Otobiyografik, fiziki ve sosyal.

Birinci parametre olan otobiyografik içerdenlik yaşlıların hatıralarından yola çıkılarak onların mekâna bağlılığını anlatmaktadır. Çünkü yaşlandıkça anılar, yaşlıların bulundukları ve aidiyet hissettikleri yerle birlikte tekrar canlanmaktadırlar. Dolayısıyla mekân gerontolojisinin birinci parametresi kurumsal etnografyalardır. Bunlardan yola çıkılarak yaşlının mekânla ilişkisi anlaşılmaya çalışılmaktadır. Etnografyalar daha çok kurumsal bakım mekânlarına dayalıdır. Özellikle Goffman'ın (1991) "*akıl hastaneleri*" (Asylums) kavramsallaştırması bu etnografyaların çoğuna ilham kaynağı olmuştur. Çünkü bununla "*tam gözetim kurumları*"na (total institutions) eğilmiş ve böylelikle bakımı üstlenen kurumların yapısındaki sorunları dile getirmiştir. Söz konusu kurumların belirgin özellikleri içlerindeki sakinleri tam bir kontrol/gözetim altında tutma ve onlara uygulanan kurallardan hiçbir şekilde taviz verilmemesidir.

Yaşlılara yönelik bakım kurumlarının, mesela huzurevlerinin, "tam gözetim kurumları" olup olmadıkları tartışmalıdır (Goffman, 1991). Örneğin Moody'e göre huzurevleri "tam gözetim kurumları"ndan bariz farklılıklar göstermektedirler. Çünkü bu yerlerin sakinleri belirgin tam gözetim kurumlarından olan hapishane ve akıl hastanelerinde kalanlar gibi toplum tarafından açık bir şekilde damgalanmamaktadırlar ve dolayısıyla onlar gibi topluma ve sosyal düzene bir tehdit olarak da görülmemektedirler (Moody, 1992). Orada son çare olarak kalan sakinlerin de burada kalmaktan büyük bir memnuniyet duydukları söylenemez. Özellikle teknolojiyle izleniyor veya dinleniyor olma hissi bile onları büyük endişelere sevk etmektedir. Oysa doğru olan, yaşlı bakım kurumlarının gittikçe daha fazla "ev"i andırıyor olması ve yaşlıların bu yerlerin yeniden tasarımında söz sahibi olmalarıdır.

İkinci parametre olan fizikî içerdenlikte yaşlılar, bir yerde uzun süre yaşamaktan kaynaklı kendine has bir ritim ve rutin gelişmektedirler. Başka bir deyişle insanlar yaşadıkları çevreyle zamanla bedensel olarak da duyarlı/aşina olmaya başlamaktadırlar. Bu da onlarda çevrede bir kontrol sağlama ve ustalık kazanma hissini uyandırmaktadır. Mesela mekânla güçlü bağı olan yaşlıların kontrolü/güveni daha iyi sağladıkları ve daha pozitif bir kişilik geliştirdikleri bilinmektedir.

"Yerinde yaşlanma" fiziksel içerdenliğe örnek verilebilir. Bu bireylerin mümkün olduğu kadar yerlerinden olmadan doğup büyüdükleri mekânda yaşlanmalarıdır. Her ne kadar ev bazen yalnız yaşayan yaşlılar için izole eden bir işlev görse de bazı araştırmalar yaşlıların çoğunun yerinde yani öncellikle kendi evinde ve sonra mensubu olduğu cemiyetin bulunduğu mahallesinde yaşlanmak istediğini göstermektedir. Çünkü mahalle yaşlılara bağımsızlığı, otonomiyi, özellikle arkadaşlarla ve aileyle ve sosyal yardım mekanizmalarıyla bağlantı kurmayı mümkün kılmaktadır (Wiles, Leibing, Guberman, Reeve & Allen, 2011). Bu nedenle çoğu ülke yerinde yaşlanmayı desteklemektedir (Gardner, 2008).

Çoğu yaşlı doğup büyüdüğü mekânda yaşamak ve yaşlanmak istemektedir. Fakat artan yaşla birlikte gelen kronik hastalıklar ve yoksulluk devletin müdahalesini beraberinde getirmektedir. Gündelik bakım ve evde bakım gibi alternatif modeller geliştirilerek yaşlıyı mümkün olduğu kadar yerinde tutma yoluna gidilse de durum kötüye gittiğinde kurumsal bakım kaçınılmaz bir sonuç olmaktadır.

Yaşlı yerinde tutulduğu zaman çevrenin de ona göre düzenlenmesi şarttır. Yaş(lı) dostu olmayan dik merdivenler/rampalar, kaldırımlar tedavisi zor kazalara/düşmelere yol açabilmektedir. Sadece dış çevre değil, iç mimari açısından evin tekerlekli sandalyenin geçemeyeceği şekilde yapılması ve banyoların kaygan zeminli olması büyük sorunlara yol açmaktadır. Öyle ki bazen yaşlıların yaşadıkları mahalle bir suç mahalline dönüşüp yaşlı istismarına yol açacak duruma da gelebilmektedir. Yani yerinde yaşlananların istismara ve ihmale maruz kalmaları da mümkündür. Dahası mahallede olan dönüşümler burayı yaşlı için yabancı ve yaşanmaz bir hâle getirebilmektedir. Gentrifikasyon (Nezihleştirme) yaşlılar arasında dışlanma sürecini tetikleyebilmektedir. Böyle olduğu takdirde yaşlılar öz mahallelerinde bir mekân kaybı yaşayarak garip/gureba durumuna düşebilmektedirler. Bu nedenle, bazen tebdil-i mekânda bir ferahlığa gerek duyulabilmektedir.

Bazı araştırmalara göre artan yaşla birlikte bir bireyin coğrafi alanı sınırlanmaya başlamaktadır (Burns, Lavoie, & Rose, 2012). Gençlerin mahalleye gelmeleri yaşlıların "yavaş", "her işe burnunu sokan" ve "içgüzar" insanlar oldukları yönündeki sembolik dışlanma anlamına gelen önyargıları besleyebilmektedir. Yani mahalledeki gentrifikasyon her açıdan yaşlılarda güven kaybına da yol açabilmektedir. Bütün bunlara rağmen yaşlıların çok iyi bildikleri bir mekândan taşınmaları pek tavsiye edilmemektedir. Çünkü bilindik bir mahalleyi ve yakın arkadaşları terk etmek sosyal bağların zamanla kopmasına ve yaşlıların birbirlerinden yabancılaşarak birbirlerini dışlamalarına sebebiyet verebilmektedir.

Terapötik mekânlar, mekân ve yaşlı sağlığı arasındaki dinamikleri incelemesi açısından fiziksel içerdenliğe bir başka örnektir. Yaşlı sağlık turizmi açısından ilk etapta bunların tedavi edici ve dinlendirici boyutları üzerinde durulmuştur. Daha sonraları bireysel, fiziksel, sosyal ve kültürel boyutları olan dinamik ve değişken mekânlar olarak adlandırılmışlardır. Örneğin, yaşlılara dönük hobi bahçelerinin başta beyin sağlığı olmak üzere çoğu açıdan fayda sağladığı görülmüştür (Gardner, 2008). Mahalle içindeki halka açık hobi bahçelerinin yaşlıların sosyal izolasyonunu azalttığı ve bir network kurmalarını kolaylaştırdığı bilinmektedir. Bir meşgalelerinin olması emeklilik sonrası yaşlıların aniden bir boşluğa düşerek serbest/boş zamanlarını bir başıboşluk halinde geçirmelerinin önüne geçmektedir. Böylece yaşlıların aktif olmadığı yönündeki *yaşlı ayrımcılığı*na (ageism) varan ön yargıların kırılması sağlanmaktadır (Andrews, Cutchin, McCracken, Phillips & Wiles, 2007).

Üçüncü parametre olan sosyal içerdenlik, sadece günlük alışverişler ve ilişkilerden doğru değil, başkası tarafından da iyi bilinme hissine dayanmaktadır. Emekli yaşlı cemiyet ağları bu parametreyi oluşturmaktadır. Yaşlılar genel itibarıyla akranlarıyla, dindaşlarıyla ve duygudaşlarıyla birlikte olmayı ve bir arada yaşamayı tercih etmektedirler. Günümüzde karma emekli yaşlı cemiyet ağlarından daha çok aynı dine, mezhebe ve dünya görüşüne sahip insanların ağına rastlanmaktadır. Ancak şans eseri birbirleriyle ortak özelliklere sahip olduklarının farkına sonradan varan yaşlıların "doğal şekilde oluşan emekli cemiyetleri" de mevcuttur. Amerika'daki ortak bir yaşama sahip olan emeklilerin plansız bir şekilde bir araya gelerek kurdukları *Güneş Kenti* (Sun City) bu tarz bir emekli cemiyetine bir örnektir (Katz, 2009).

Yaşlılar için emekli cemiyetleri daha çok reklam ve tüketim amaçlıdırlar. Bir başka deyişle emekli cemiyetleri, her ne kadar tüketime özendirseler de yaşlılığın coğrafi boyutuyla pozitif bir imajının oluşmasına da yardımcı olmaktadırlar. Bu yaşlılığın bir çöküş, güçten düşme ve zayıflama olduğu yönündeki algıyı büyük oranda değiştirmektedir. Böylece yaşlılığın tanımlandığı geleneksel mekânlar yerine yeniden biçimlendiği ve kimlik kazandığı farklı yerler/ağlar oluşmuştur. Burada yaşlılığın artık tüketim bağlamında yeni bir mekânda farklı bir kimlik kazandığı ortaya çıkmıştır (Andrews ve ark., 2007).

Yöntem

Çalışma Grubu

Sağlıklı/aktif günlerinde mekânın hâkimi olan insanoğlunun, yaşlanmayla birlikte nasıl bir dışlanmaya, sosyal izolasyona ve yalnızlığa maruz bırakıldıkları huzurevleri örnekleri üzerinden araştırılmıştır. Dolayısıyla, huzurevi yöneticilerinin mekân gerontolojisinin temel parametrelerine dair düşüncelerini belirlemeye yönelik bu araştırmanın örneklemi İstanbul'da bulunan 30 huzurevi olmuştur. Bu huzurevlerinin devlete bağlı, farklı mensubiyetlere ait ve özel olma özelliklerine azami önem gösterilmiştir. Huzurevi yöneticilerinin dağılımı 18'i özel huzurevlerinden, 7'si devlet huzurevlerinden, 3'ü vakıf huzurevlerinden ve 2'si azınlıklara ait huzurevlerinden olmaları şeklinde olmuştur. Buradaki dağılımın eşit olmaması tesadüfi değildir. Çünkü, mesela, özel huzurevlerinin sayısı diğer bütün kategorileri katlamaktadır. Bu nedenle, mümkün olduğu kadar İstanbul'daki mevcudiyetleri oranında temsil edilmeleri sağlanmaya çalışılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Her kategori içerisinde söz konusu huzurevlerinin yöneticileriyle araştırma yöntemi olarak derinlemesine mülakatlar yapılmış ve kartopu metoduyla görüşme yapılan yöneticilerin tavsiye ettiği başka yöneticilere gidilmiştir. Bu mülakatlardan

elde edilen veriler/bulgular nitel bir analize tabi tutulmuştur. Nitel bir çalışma yapmamız hasebiyle yapılandırılmış bir anket formu çerçevesinde huzurevi yöneticilerine sorular yöneltilmemiştir, fakat konunun dışına çıkılmaması için genel itibariyle soruların aynı bağlamda kalmasına büyük bir özen gösterilmiştir. Dolayısıyla huzurevi yöneticilerine yöneltilen sorular, mekân gerontolojisinin temel parametrelerini kapsamaktadır.

İşlem

Çalışmamız nitel araştırma yöntemine dayandığı için verilerin analizi/işlenmesi betimleme yoluyla yapılmıştır. Burada huzurevi yöneticilerinin aynı konu hakkındaki farklı görüşleri alınmıştır. Bu nedenle, görüşülen kişilerin görüşlerini olduğu gibi yansıtmak amacıyla, doğrudan alıntılara sık sık yer verilmiştir.

Bulgular

Derinlemesine mülakat yapılan huzurevi yöneticilerinin sosyodemografik özellikleri birbirinden çok farklıdırlar. Örneğin yaşları 24-70 arasında değişen huzurevi yöneticilerinin 8'i erkek, 22'si kadındır. Eğitim ve medeni durumları farklılık arz etmektedir. Huzurevi yöneticilerinin mesleki deneyimleri, yaşlılık ve yaşlanma konusundaki deneyimlerine baktığımızda farklı bir manzarayla karşılaşılmıştır. Çünkü mesela 2 psikogeriatri hemşiresi olmasına rağmen yaşlılık uzmanı gerontolog ve sosyal çalışmacıya rastlanmamıştır. Bunun yanısıra 10 normal hemşire daha vardır. Böylece 12 kişiyle neredeyse huzurevi yöneticilerinin yarısını hemşireler oluşturmaktadır. Geriye kalan yöneticilerden 4'ü psikolog, 3'ü doktor, 2'si sosyal hizmet uzmanı, 2'si işletmeci, 1'i hastane ve sağlık kurumları yönetim uzmanı, 1'i çocuk gelişim uzmanı, 1'i Orman ve Çevre Bakanlığı uzmanı, 1'i emekli öğretmen, 1'i basın yöneticisi, 1'i tüccar ve 1'i gümrük memurudur. Özellikle basıncı, tüccar ve gümrük memurunun bile huzurevi yöneticisi olması huzurevi gibi kritik kurumların bu işin ehliyetine ve liyakatine sahip kişiler tarafından yönetilip yönetilmediğini gündeme getirmektedir.

Huzurevi yöneticilerine çok farklı sorular yöneltilmiştir. Özellikle mekân gerontolojisinin otobiyografik parametresinin örneklerinden olan huzurevlerine başvuru sebepleri üzerinde durulmuştur. Huzurevlerine alternatif olarak geliştirilen mekân gerontolojisinin fiziksel ve sosyal parametre örneklerinden yerinde bakım ve emekli cemiyet alanları da sorulmuştur.

Tablo 2
Huzurevine Kabul Etmenin Temel Sebepleri

Değişken	*N*	%
Yalnızlık		
Hayır	6	20,0
Evet	24	80,0
Toplam	30	100,0
Sağlık Problemi		
Hayır	16	53,3
Evet	14	46,7
Toplam	30	100,0
Aile Sorunları		
Hayır	18	60,0
Evet	12	40,0
Toplam	30	100,0

Birincisi, mekân gerontolojisinin otobiyografik içerdenlik parametresinin örneklerinden olan huzurevlerine başvuru nedenleri üzerinde durulmuştur. Bu nedenle huzurevi yöneticilerine özellikle yalnızlığın insanların huzurevine düşmelerinin ana sebeplerinden biri olup olmadığı sorulmuştur. Tablo 2'de görüldüğü üzere %80'i yaşlıların huzurevine gelmelerinin birinci nedeninin yalnızlık olduğunu belirtmiştir. Sadece %20'lik bir oran buna katılmadığını söylemiştir. Sağlık sorunlarının temel nedenlerden biri olup olmadığını sorduğumuzda buna %53,3'lük bir kısmı hayır yanıtını vermiştir. %46,7'si sağlık sorunlarının belirleyici olduğunu vurgulamıştır. Aile sorunlarının temel etken olmadığını belirtenlerin oranı %60 olmasına rağmen, %40'lık bir kısmının bunu vurgulaması hâlâ kültürümüzde "ev"in reisi ve büyüğü olarak görülen yaşlıların modernleşme, hızlı kentleşme ve geniş aileden çekirdek aileye geçişle birlikte büyük bir sorunla karşı karşıya kaldıklarını göstermektedir.

Mekân gerontolojisinin fiziksel ve sosyal içerdenlik boyutuyla ilgili huzurevi yöneticilerine yönelttiğimiz sorulara %70'i mevcut huzurevleri yapısının yaşlının ihtiyacını karşılayamadığı cevabını vermiştir. Ancak buna alternatiflerinin olup olmadığını sorduğumuzda %53,3'ü her hangi bir alternatif sunmamıştır. Alternatif sunmamalarını tamamen politik nedenlere bağlayabiliriz. Çünkü hâlihazırda yöneticisi oldukları huzurevlerine bir alternatif sunmaları, buralardan memnun olmadıklarını açığa çıkaracağından çekinmiş olmaları muhtemeldir. Geriye kalanlardan %23,4'ü mekân gerontolojisinin fiziksel parametrelerinden "yerinde yaşlanma"yı ve %13,3'ü de mekân gerontolojisinin sosyal içerdenlik örneği olan emekli yaşlı cemiyet ağlarını önermiştir.

Mesela, Huzurevi Yöneticisi-04, yerinde yaşlanma için şunları ifade etmiştir:

> Türk aile yapısına uygun olarak yaşlının aile içinde veya mahallesinde bakılması elzemdir. Bulunduğu mahallesinde tanıdığı eş-dost yanında olması yaşlıyı yaşamda aktif kılarken yaşlılıkta oluşabilecek demansın veya Alzheimer'ın biraz daha gecikmesine neden olacaktır.

Aile ekonomisi açısından yaşlılık sigortası ve bakıcı ücreti şarttır. Bunlar yaşlının bulunduğu ortamda kalmasını sağlayacaktır. Yaşlılıkta sosyal desteğin azalması bile yaşlının toplumdan soyutlanmasını/sosyal izolasyonunu artırmaktadır.

Yaşlının kurumsal bakımda devlete yüklediği mali yükümlülüğün neredeyse yarısından daha az bir maliyette evde bakım verilmesi, hem ülke ekonomisine de katkı sağlayacaktır hem de yaşlının kendi çevresinden ve aile hayatından kopmasına da engel olacaktır. Dahası, ev içinde ekonomik güvencesi olan yaşlının ailesiyle birlikte toplum içinde saygınlığı da artacaktır. Çünkü yaşlılıkta özgüven, yaşama sevincini artırmakta ve dolayısıyla hayattan zevk almaya katkı sağlamaktadır.

Huzurevi Yöneticisi-05, bir önceki yöneticiyi destekler mahiyette şunları kaydetmiştir:

Yaşlılar yerlerinden koparılmadan devlet tarafından desteklenmelidir. Birkaç kafa dengi insanın birlikte kalabilecekleri Cep Darülacezeler inşa edilmelidir.

Huzurevi Yöneticisi-02 yaşlıların tıbbi ve sosyal olarak evde desteklenmeleri gerektiğini vurgulayarak şunları söylemiştir:

Yaşlıların bulundukları ortamlarda yaşlanmalarına yardımcı olmak için tıbbi ve sosyal olarak evde desteklenmeleri daha doğru bir yöntemdir. Bu nedenle, evde bakım hizmetlerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Huzurevi Yöneticisi-07 yerinde yaşlanma için aile yapısının güçlendirilmesi gerektiğini vurgulayarak şunları belirtmiştir:

Yaşlıların bulundukları yerlerde yaşlanmasını sağlamamız gerekmektedir. Bunun da yolu aile yapısının güçlendirilmesinden geçmektedir. Dolayısıyla, ailenin bütün fertlerini desteklemenin yanı sıra bakıcılık görevini üstlenen kadının güçlendirilmesi şarttır.

Yaşlının bakımını üstlenenler genel olarak aile bireyleri, özellikle kadınlar olunca onların desteklenmesi ve profesyonel gerontolojik bir eğitime tabi tutulmaları gerekmektedir. Özellikle bakım işi kadınlar üzerinde kalınca kendileri de yaşlanmaya başlayan kadınlar büyük bir sorunla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Huzurevi Yöneticisi-09 ise yaşlıların bulundukları ortamlarda yaşlanmalarını sağlamak için onları toplumdan soyutlamamak gerektiğini ifade ederek şunları söylemiştir:

Kuşaklararası ilişki çok önemlidir. Bu, yaşlıların gençlerle birliktelikleri onların bulundukları ortamlardan dışlanmalarının önüne geçecektir. Bu yapılmadığı takdirde yaşlıların gençler tarafından dışlanmaları ve istismara maruz kalmaları durumu ortaya çıkacaktır. Bu nedenle, mahallede olan ve mahalleye yeni gelen gençler ile burada bulunan yaşlılar arasında güçlü bir iletişim köprüsü kurulmalıdır.

Bundan dolayıdır ki yaşlıların yaşam alanlarının engellik durumuna göre düzenlenmesi tavsiye edilse de, bir gentrifikasyon hamlesiyle sosyokültürel dokusunun bozulması pek önerilmemektedir.

Huzurevi Yöneticisi-16 otobiyografik içerdenlik ile fiziksel içerdenlik arasında bir ara kategori önererek şu noktalara değinmiştir:

> Gündüzlü bakım sisteminin yaşlıyı mahallesinden koparmadan aynı zamanda kurumsal bakımı gerektiren ihtiyaçlarını giderecek bir modeldir/formüldür. Bakımı üstlenen aile bireylerinin çalışma saatlerinde çocuklarını kreşe bırakır gibi yaşlılarını da gündüzleri mahallede bulunan bir yaşlı kurumuna bırakmaları, akşamları ise eve almaları esasına dayanmaktadır. Özellikle yaşlılar, yaşıtlarıyla birlikte gündüzlü bakım mekânlarında sosyalleşme fırsatı yakalamaktadırlar. Burada gönüllü organizasyonların içinde bulunarak bir birliktelik ve topluma karşı sorumluluğu paylaşma ruhu geliştirmektedirler.

Ancak Huzurevi Yöneticisi-19, her nasıl bir ara model geliştirilecekse geliştirilsin bunun başka yerlerde oluşturulmuş olan modellerin tıpatıp aynısı değil, toplumsal yapımıza uygun bir şekilde tasarlanması gerektiği üzerinde durarak şunları ifade etmiştir:

> Türkiye'nin toplumsal ve kültürel yapısı başka toplumlarınkinden bazı farklılıklar arz etmektedir. Genel itibariyle özellikle kadın yaşlının evin dışında başka yere bırakılması kültürel olarak farklı algılandığından dolayı onlara bakmakla mükellef insanların zorlu ekonomik şartlardan dolayı çalışma zorunluluğunun vurgulanması süreci kolaylaştıracaktır. Ayrıca, gündüzlü bakım yerinin mahallede olmasının oluşturduğu olumlu algı da aile fertlerinin yanlış anlaşılmalarının önüne geçecektir.

Huzurevi Yöneticisi-22 de şehirden uzak emekli cemiyet alanları vurgusu yaparak şunları söylemiştir.

> Plazadan ve apartmandan huzurevi olmaz. Yaşlılar da müşteri değillerdir. Her şeyden önce insandırlar ve dolayısıyla mekânda da onlar için bütün insani koşulların sağlanması ve sosyal tercihlerinin önemsenmesi gerekmektedir. Bu nedenle, tercihlerini şehirden uzak emekli cemiyetleri oluşturmak şeklinde kullanıyorlarsa bu devlet tarafından desteklenmelidir.

> Türkiye'de mekânsal anlamda belirgin emekli cemiyet alanları olmazsa bile toplumsal bağlamda bazı sosyal ağları/networkleri mevcuttur. Sosyal içerdenlik olarak okunan bu parametrede yaşlıların yaşıtlarıyla birlikte kendi tercih ettikleri bir mekânda yaşamak istemeleri söz konusudur. Dinsel, mezhepsel ve fikirsel tercihleri onların belirli bir yerde toplanmalarını sağlamaktadır. Örneğin, cami dernekleri etrafında ve bazı tatil beldelerinde bir araya gelmeler ve bulunmalar Batı'da olduğu gibi Türkiye'de de emekli yaşlı cemiyet ağının oluşacağına işarettir.

Son olarak, ayrıca, kurumsal bakımın önemi üzerinde duran huzurevi yöneticileri de olmuştur. Örneğin, Huzurevi Yöneticisi-11 şunları söylemiştir:

> Yaşlıların ihtiyaçlarını bulundukları ortamlarda karşılamak için evde bakım modelinin geliştirildiğini biliyoruz, ama bu modelin yaşlı ihtiyaçlarını karşılamadığı ortadadır. Bu nedenle, huzurevi ve bakımevi gibi kurumsal hizmet modelleri yaygınlaştırılmalıdır.

Sonuç ve Öneriler

Mekân yaşlılığın nasıl yaşandığına ve kurulduğuna dair yeri ifade etmektedir (Kontos, 2000). Bu yer yaşlıda bir kimlik ve aidiyet formu oluşturarak her yönüyle onu etkilemektedir. Yaşlılar ilişkileriyle normal görülen bir mekânda bireysel bir bağ, kimlik ve sosyal farkındalık oluşturmaktadırlar. Bu nedenledir ki onların mekânla irtibatları ve tecrübeleri büyük bir önem arz etmektedir (Burns ve ark., 2012). Mekân gerontolojisi genel itibarıyla yaşlının mekân bağlılığının önemi üzerinde de durmaktadır (Andrew, Miligan, Philips & Skinner, 2009). Her ne kadar sabit mekân, yaşlı hareket edemediği zamanlarda duygusal açıdan bazı yıpranmalara yol açsa da mekâna bağlılık yaşlı sağlığına katkıda bulunmaktadır (Wiles ve ark., 2011). Çünkü mekâna bağlılık, yaşlıya güven hissi vermektedir. Bu minvalde Rowles yaşlıların mekân bağlılığının bazen bağımsız ve bazen de birbiriyle irtibatlı olarak hareket eden otobiyografik, fiziksel ve sosyal olmak üzere üç farklı parametreye sahip olduğunu belirtmektedir (Rowles, 1978). 30 huzurevi yöneticisiyle yapılan derinlemesine mülakatlarda mekân gerontolojisinin bu üç temel parametresi üzerinde duruldu.

Mekân gerontolojisinin otobiyografik parametresi ile huzurevi algısı, yöneticiler gözünden ve yaşlıların huzurevine gelme nedenleri üzerinden anlaşılmaya çalışıldı. Genel itibariyle huzurevi algısının yöneticilerin gözünden bile pek pozitif olmadığı görüldü. Yaşlıların da başta yalnızlık olmak üzere başka birçok farklı nedenden dolayı huzurevine müracaat ettikleri tespit edildi.

Mekân gerontolojisinin fiziksel ve sosyal parametreleri ile huzureviyle özdeşleşen kurumsal yaşama alternatif oluşturan yaşlılar için farklı yaşam modellerine değinildi. Kurumsal yaşam yöneticilerinin %53,3'ü alternatif yaşam için hiçbir fikir belirtmezken, %23,4'ü "yerinde yaşlanma"yı ve %13,3'ü yaşlı emekli cemiyetlerini önermiştir. Huzurevi yöneticilerinin çoğunun bu konuda susması da şayet kabul şeklinde anlaşılırsa, yaşlılar için huzurevlerine alternatif modellerin gittikçe daha da yaygınlaşacağı sonucu çıkarılabilmektedir. Bu da mekânından/yerinden kopartılan yaşlının yeniden evine/yurduna dönerek sosyal yapısıyla entegrasyonu anlamına gelmektedir. Bu aynı zamanda mekânın kuşaklar arasında farklı algılandığını ve evin her ne kadar fiziksel görünse de özellikle yaşlılar için derin sosyal ve sembolik bir anlama haiz olduğunu göstermektedir (Hopkins & Pain, 2007; Moore, 2014).

Dolayısıyla mümkün olduğu kadar yaşlıyı evinde/yerinde tutarak "mekânın mahkûmları" değil, "mekânın sahipleri" oldukları algısının oluşturulması gerekmektedir. Dahası artan yaşla birlikte engellilik durumu da oluşabilen yaşlılar için mekânın yeniden tasarlanması şarttır. Sadece dış mekânların değil, iç mekânların da düşme riski artan ve bir azalarını kırdıkları vakit iyileşmesi çok zaman alan yaşlıların yeni durumuna göre gözden geçirilmesi gerekmektedir. Yaşlıların doğdukları yerlerde yaşamak ve yaşlanmak istemeleri en doğal haklarıdır. Bu hakları

göz önünde bulundurularak mümkün olduğu kadar "yerinde yaşlanma" imkânları sağlanmalıdır. Fakat özellikle demanslı yaşlılar özel bakıma muhtaç oldukları için geriatri ve gerontoloji eğitimi almış profesyonel bakıcıların gözetiminde olmalıdırlar. Yoksa bakımı üstlenmiş olan aile bireyleri baş edemedikleri ve içinden çıkamadıkları zorlu bir süreçle karşı karşıya kalacaklardır. Nerede yaşarlarsa yaşasınlar ve nerede kalırlarsa kalsınlar yaşlılar için sosyalleşme mekânları oluşturulmalıdır. Bu nedenle İstanbul'da gençler için yapılan *bilgi evleri* gibi yaşlı *bilge evleri* kurulmalıdır. Kuşaklararası ilişkiyi güçlendirmek için bunların birbirleriyle iç içe geçtikleri farklı bir konsept de geliştirmek mümkündür. Burada asıl amaç yaşlıların aktif kalmalarını ve hayatta tutunmalarını sağlamaktır.

Yaşlıların mekânla ilişkisi bağlamında yapılması gerekenler noktasında liste daha da uzatılabilir. Burada son olarak bu alanda yapılacak yeni çalışmalar için de önerimiz şudur: Huzurevi yöneticilerinin bakış açılarıyla sınırladığımız bu çalışmayı, bütün toplum kesimlerinin ve farklı meslek gruplarının fikirleriyle güçlendirmek gerekmektedir. Çünkü yaşlılık sadece yaşlanan insanların meselesi değildir, onlarla irtibatlı olan ve yaşlanabilecek olan herkesin sorunudur. Dolayısıyla özellikle bir mekânda yaşamak zorunda olan her insanın geleceği için buraya dair bir sözü ve planı olmalıdır. Özellikle yaşlılık ve engellilik hallerinde mekânın başka bir engel değil, zor durumda kalan insanı ferahlatan bir boyut kazanması gerekmektedir. Bu da ancak toplumda bu anlamda bir duyarlılık ve güçlü bir bilinç oluşturacak derinlemesine akademik çalışmaların çoğalmasıyla mümkündür.

SOSYOLOJİ DERGİSİ TURKISH JOURNAL OF SOCIOLOGY

Received: May 15, 2016
Revision Received: November 26, 2016
Accepted: December 16, 2016
OnlineFirst: December 30, 2016

Copyright © 2016 • **Istanbul University Department of Sociology**

tjs.istanbul.edu.tr/en
DOI 10.16917/iusosyoloji.284544 • December 2016 • 36(2) • 425–429

Extended Abstract

Aging in Place and the Basic Parameters of Geographical Gerontology in Turkey

Şerif Esendemir[1]
Yıldız Technical University

Abstract

The populations of all countries in the world gray as the days go by. Although Turkey has a young population, it is also a rapidly aging country as a result of low birth and death rates and long life expectancies. The growing aging population has made senior citizens' problems more apparent. In particular, the question of whether living spaces are arranged in line with the needs of the elderly people has gained momentum. Similarly, geographical gerontology, a sub-discipline of gerontology that studies the relationship between older adults and their living places, has gained greater significance. In this study, some reflections on Rowles' theory of insideness (autobiographic, physical, and social components/parameters) will be studied to examine the relationship between elderly people and their living spaces in Turkey. Using the qualitative method, in-depth interviews were carried out with 30 nursing-home managers to understand the autobiographical parameter through their nursing homes, the physical parameter through aging in place (with therapeutic spaces as an alternative), and the social parameter through their perceptions of the retirement community network in Istanbul. As a result, this study sheds some light on the question of whether elderly people, who are seen as prisoners of place, have a say in redesigning their place of residence or developing alternative, multi-provisional residences.

Keywords

Geographical gerontology • Aging • Nursing homes • Social policies • Migration

* **Correspondence to:** Şerif Esendemir (Asst Prof), Department of Sociology, Faculty of Arts & Science, Yıldız Technical University, Davutpasa Campus, İstanbul 34220 Turkey. Email: serif@yildiz.edu.tr

Citation: Esendemir, Ş. (2016). Aging in place and the basic parameters of geographical gerontology in Turkey. *Turkish Journal of Sociology*, *36*, 425–429.

Problem, Purpose, and Significance

The world is graying due to decreased birth and death rates, in addition to increased life expectancies. Although developed countries have higher populations that are aged 65 and over, the aging population of developing countries increases faster compared to developed countries (Kinsella & Victoria, 2001). Turkey is also among countries facing a growing aging population in spite of having a young population. That is why the problems of an aging population have also moved to the front burner in Turkey. Because the aged now live in different kinds of places, their relationships with these places have gained great importance and, thus, geographical gerontology has, too. Geographical gerontology is a sub-discipline of gerontology that covers all issues of the aged connected to place. Therefore, reflections on insideness theory (Rowles, 1978) through its autobiographical, physical, and social parameters have been taken into account to examine the relationship of older adults with their living spaces in Turkey. These reflections are based on nursing home administrators' answers to what they think about the relationship between older adults and place. Their views on this relationship are important for the following reasons: They (a) provide information about older adults' living spaces and other alternative places, (b) help to evaluate the present social policies related to aging and place, and (c) provide an opportunity for the owners of nursing homes to develop these places and their alternatives.

Assumptions and Limitations

This study reviews the assumption that place is a variable that affects the preferences of the aged and thus predicts a relationship between older adults' preferences and their places through autobiographical, physical, and social parameters. Also, it is limited to the views of nursing home administrators in terms of geographical gerontology. However, even though the interior views of residents from these places are believed able to enrich this study, such an aspect has been left to an on-going in-depth study in some nursing homes in Turkey.

Model and Data Collection Process

In-depth interviews were conducted with 30 nursing-home managers in Istanbul. Managers from different nursing homes were selected using the snowball model, taking account of the references.

Theoretical Background

Aging and environment: Age-friendly places. Although the aging population is increasing in Turkey, some urban planners have yet to consider the demands of older adults. Therefore, age-friendly places are vital for meeting city residents' needs, not only because these places are important for older adults but also because they are quite helpful for disabled people and those who use baby strollers.

Why geographical gerontology? Geographical gerontology focuses on the residence-types of older adults in their physical and social worlds, in addition to their experiences in these living settings (Andrews, Evans, & Wiles, 2013). It studies the impact of place on aging as well as the effect of *aging in place* as an interdisciplinary field (Gardner, 2008). That is why gerontologists, city planners, service providers, local and governmental social policy makers need to have a perspective on geographical gerontology to redesign places in terms of the new demands of their residents, including elderly and disabled people.

Different parameters of geographical gerontology. Place is not just a physical entity but also a social aspect where senior citizens' identities are formed (Gardner, 2008). Rowles' insideness theory (1978) is an important paradigm in reading the autobiographical, physical, and social aspects of place in relation to aging.

Firstly, the autobiographical aspect of place in insideness theory is related to residents' memories of nursing homes. Secondly, its physical parameter has a strong relationship to aging-in-place and therapeutic neighborhood settings. Finally, the social aspect of place is associated to retirement community networks or residential settings.

Findings, Discussion, and Interpretation

In one example of the autobiographic parameter of geographical gerontology according to the administrators, 80% of nursing home residents are there because of loneliness, whereas 20% are there for other reasons. This shows that most residents have a collection of dramatic memories because of loneliness.

In the physical and social parameters of geographical gerontology, 70% of nursing home administrators do not see the present nursing homes as good places for older adults. However, 53.3% did not suggest any alternatives to these places; 23.4% focused on aging in place as a physical parameter, and 13.3% mentioned retirement community networks as a social parameter of geographical gerontology.

Conclusion and Recommendations

Three parameters of geographical gerontology have been examined in this study using insideness theory (Rowles, 1978) through reflections in Turkey. It is interesting that, even among these institutions' administrators, the perceptions of nursing homes in terms of the autobiographical aspect of geographical gerontology are not positive. A more interesting point appears in their weak responses to alternatives to institutionalized care. However, their suggestions for aging in place with respect to the physical aspect of geographical gerontology and retirement community

networks for the social aspect of geographical gerontology open a new horizon for debates in terms of the future of aging in Turkey. For this reason, the most important recommendation for upcoming studies in relation to aging is to enrich the scope of geographical gerontology through its autobiographical, physical, and social aspects.

Kaynakça/References

Andrew, G. J., Miligan, C., Philips, D. R., & Skinner, M. W. (2009). Geographical gerontology: Mapping adisciplinary intersection. *Geography Compass, 3*(5), 1641–1659.

Andrews, G. J., Cutchin, M., McCracken, K., Phillips, D. R., & Wiles, J. (2007). Geographical gerontology: The constitution of a discipline. *Social Science & Medicine, 65*, 151–168.

Andrews, G. J., Evans, J., & Wiles, J. L. (2013). Re-spacing and re-placing gerontology: Relationality and affect. *Ageing & Society, 33,* 1339–1373.

Bowling, A., & Dieppe, P. (2005). What is successful ageing and who should define it? *BMJ, 331*, 1548–1551.

Burns, V. F., Lavoie, J. P., & Rose, D. (2012). Revisiting the role of neighbourhood change in social exclusion and inclusion of older people. *Journal of Aging Research.* http://dx.doi.org/10.1155/2012/148287

Deleuze, G. (1988). *Spinoza: Practical philosophy* (R. Hurley, Trans.). San Francisko, CA: City Light Books.

Gardner, P. J. (2008). *The public life of older people neighbourhoods and networks* (Doctoral dissertation, University of Toronto, Graduate Department of Public Health Sciences, Toronto). Retrieved from https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/16822/1/Gardner_Paula_J_200811_PhD_thesis.pdf

Goffman, E. (1991). *Asylums: Essays on the social situation of mental patients and other inmates*. London, UK: Penguin Books.

Golant, S. M., Rowles, G. D., & Meyer, J. W. (1989). Aging and the aged. In G. L. Gaile & C. J. Willmott (Eds.), *Geography in America* (pp. 451–464). Columbus, OH: Merrill.

Hopkins, P., & Pain, R. (2007). Geographies of age: Thinking relationally. *Area, 39*(3), 287–294.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2009). *Türkiye nüfus ve sağlık araştırması 2008*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve TÜBİTAK.

Katz, S. (2009). Spaces of age, snowbirds and the gerontology of mobility: The elderscapes of Charlotte County, Florida. In J. Sokollovsky (Ed.), *The cultural context of aging* (pp. 463–486). London, UK: Praeger.

Kinsella, K., & Victoria, A. V. (2001). *An aging world: 2001* (U.S. Census Bureau, Seri P95/01-1). Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

Kontos, P. (2000). Resisting institutionalization: Constructing old age and negotiating home. In J. Gubrium & J. A. Holstein (Eds.), *Aging and everyday life* (pp. 255–272). Oxford, UK: Blackwell.

Moody, H. R. (1992). *Ethics in an aging society.* Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.

Moore, K. D. (2014). An ecological framework of place: Situating environmental gerontology

within a life course perspective. *International Journal of Aging and Human Development, 79*(3), 183–209.

Rowles, G. (1978). *Prisoners of space? Exploring the geographical experience of older people.* Boulder, Colo: Westview Press.

Schwanen, T., Hardill, I., & Lucas, S. (2012). Spatialities of ageing: The co-construction and co-evolution of old age and space. *Geoforum, 43*, 1291–1295.

Sylvestre, G. (1999). The geography of aging: A geographical contribution to gerontology. In R. Koster (Ed.), *Prairie perspectives: Geographical essays* (Vol 2, pp. 214–224). Saskatoon: University of Winnipeg.

Tuan, Y. (1977). *Space and place: The perspective of experience*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. (2014). *İstatistiklerle yaşlılar: 2014* (Sayı: 18620). http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18620 adresinden edinilmiştir.

Wiles, J. (2005). Conceptualizing place in the care of older people: The contribution of geographical gerontology. *International Journal of Older People Nursing, 14*(8b), 100–108.

Wiles, J. L., Leibing, A., Guberman, N., Reeve, J., & Allen, R. E. S. (2011). The meaning of "aging in place" to older people. *The Gerontologist, 52*(3), 357–366.